

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

Public Participation Approach for Sustainable Community Development

จันทวีร์ เกษมสุข (Chintawee Kasemsuk)¹

บทคัดย่อ

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Approach) ถือว่าเป็นตัวอย่างแนวคิดหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้เกิดกระบวนการสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิกในสังคมหรือชุมชนให้เป็นไปได้โดยสะดวกขึ้น ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง (Strong Community) จะเกิดขึ้นได้ หากสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพราะการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนนี้ จะเป็นพลังชุมชนที่ผลักดันให้เกิดการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาของชุมชนในแต่ละขั้นตอนให้บรรลุเป้าหมาย

ประเทศกำลังพัฒนาเช่นประเทศไทยเองนั้นยังจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมหรือชุมชนให้ยั่งยืน (Sustainable Community Development) โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ชนบทที่มีบริบทเฉพาะตน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การใช้แนวทางการมีส่วนร่วมที่สามารถช่วยระดมพลังในการพัฒนาชุมชน จากงานวิจัยในบริบทของสังคมไทย ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้แนวคิดและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไปได้

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน, การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

¹ คณะนิเทศศาสตร์ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์

Abstract

Public participation approach is a paradigm encouraging communication process and interactions among members of the society or community, and the real sense of community is born in its process. It is an important mechanism and a driving force that turns into a “strong community”. Community participation in its own development is important due to the need for increased community empowerment to motivate the active contributions of members.

Developing countries such as Thailand require a public participation approach to achieve sustainable community development, especially in rural communities having their own context. The purpose of this article is to analyze the application of such an approach from the research in Thai context, and to declare the importance of empowering sustainable community development in accordance with community's conditions and development objectives.

Keywords: Community Participation, Sustainable Community Development

บทนำ

โดยทั่วไปการพัฒนา (Development) นั้นหมายถึง การทำหรือแก้ไขปัญหา (Problem Solving) เพื่อให้สภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคมดีขึ้น (Melkote, 2001) หรือเป็นการนำความคิดใหม่เข้าสู่ระบบสังคม เพื่อปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งการพัฒนาเป็นแนวความคิดที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นนั่นเอง และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผน โดยผ่านเข้าไปในกลไกของรัฐ ซึ่งรัฐจะกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาจากปัญหาและความต้องการของประชาชน (Rogers, 1995)

ในยุคแรกของการนำแนวคิดทางการสื่อสารมาใช้เพื่อการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นระดับประเทศ สังคม หรือชุมชน กล่าวได้ว่า เป็นลักษณะหนึ่งของการสื่อสารที่ใช้

กลยุทธ์สื่อมวลชนมากกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อสร้างความทันสมัยและสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนา ต่อมาได้เริ่มเน้นลักษณะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) มากขึ้น โดยเฉพาะในระดับของชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะของการสื่อสารที่ยึดการตอบสนองของความต้องการของชุมชน (Community-based) เป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารสามารถเข้าถึง เป็นที่เข้าใจ และยอมรับจากคนในชุมชนและท้องถิ่น (กาญจนา แก้วเทพ, 2548)

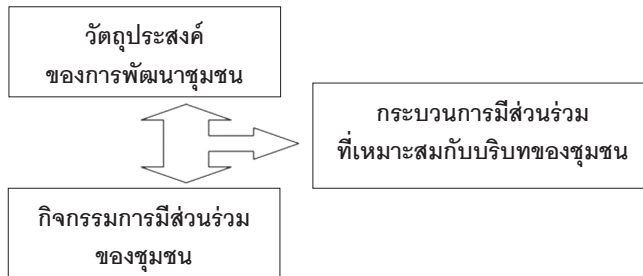
ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development Communication) ทั้งในระดับประเทศ สังคม และชุมชนนั้น จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงการใช้วิธีการที่เหมาะสมในการนำพาข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดของการพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐบาล หรือหน่วยงานเอกชน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาไปสู่ประชาชน ผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนา สิ่งสำคัญในการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนในสังคมหรือชุมชนได้รับความรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาที่เหมาะสมนั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะถือว่าเป็นส่วนที่จะช่วยให้กระบวนการสื่อสารหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันระหว่างสมาชิกในชุมชนเป็นไปได้โดยสะดวกขึ้น ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง (Strong Community) จะเกิดขึ้นได้ หากสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการติดต่อสื่อสาร พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ตลอดจนจนร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนให้บรรลุเป้าหมาย การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนภายในชุมชนนี้เองจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพลังภายในชุมชนให้กลายเป็น “ชุมชนเข้มแข็ง” ได้ เพราะชุมชนที่ยั่งยืน หมายถึงชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน รวมทั้งมีสัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชนด้วย (วิสาขา ภูจินดา, 2558)

การนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ในเชิงปฏิบัติจริงนั้น มักเริ่มมาจากการพัฒนาชุมชนในชนบทเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในอดีตไม่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาแบบยั่งยืน หากแต่กระแสดวงความคิดของนักวิชาการทั้งในประเทศและในระดับสากลเกี่ยวกับเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้การพัฒนาในยุคหลัง ๆ ได้เน้นประชาชนในชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญของการขับเคลื่อนการพัฒนา และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เป็นกลไกสำคัญ

ในการพัฒนาชุมชน โดยนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 เป็นต้นมา ได้มีการกำหนดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การพัฒนาประเทศไว้ค่อนข้างชัดเจน

บทความนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้แนวคิด และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน (Community Context) โดยเน้นการให้ความสำคัญกับสมาชิกชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินการตามแผน การติดตามประเมินผล และการรับประโยชน์จากการพัฒนา นั้น โดยอาศัยกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม (Activity-based Participation) ที่เหมาะสมกับบริบทหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนนั้น ๆ และกิจกรรมนั้นต้องมีความสัมพันธ์สอดคล้องต่อวัตถุประสงค์ในการพัฒนาชุมชนของตน (ดังแผนภาพที่ 1)

แผนภาพที่ 1 แสดงรูปแบบของการเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับชุมชน

อนึ่ง การกระทำในลักษณะนี้อาจเริ่มโดยการรวมกลุ่มของสมาชิกชุมชนที่มีความสนใจหรือความถนัดในกิจกรรมลักษณะเดียวกัน จากนั้นจึงค่อย ๆ เพิ่มขีดความสามารถและความรับผิดชอบในการดำเนินการตามกระบวนการของกิจกรรมการพัฒนานั้นให้แก่สมาชิกชุมชน จนในที่สุดชุมชนสามารถดำเนินงานด้วยตนเองต่อไปได้

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)

การมีส่วนร่วมมีความหมายที่กว้างและเกี่ยวข้องกับบุคคลในทุกระดับทุกส่วน ในที่ประชุมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ณ องค์การสหประชาชาติเมื่อปี ค.ศ. 1975 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นคำที่ไม่อาจกำหนดนิยามความหมายเดียวที่ครอบคลุมได้ เพราะความหมายของการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศหรือแม้แต่ในประเทศเดียวกันก็ตาม ดังนั้น การนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรจะมีลักษณะจำกัดเฉพาะในระบบเศรษฐกิจสังคม และการเมืองหนึ่ง ๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ขยายความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ครอบคลุมในประเด็นดังนี้ (กรมอนามัย, 2550)

ประเด็นที่ 1 การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมการสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและของสังคมได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่และมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาและเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

ประเด็นที่ 2 การมีส่วนร่วมสะท้อนให้เห็นถึงการเกี่ยวข้องโดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตยในกรณีของการเอื้อให้เกิดความพยายามในการพัฒนา การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกันการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายนโยบายและการวางแผนดำเนินการโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

ประเด็นที่ 3 การมีส่วนร่วมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างประชาชนและทรัพยากรเพื่อพัฒนาประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะระดับท้องถิ่นภูมิภาคและระดับชาติ จะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับประโยชน์ที่ได้รับ

ประเด็นที่ 4 การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหารรวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

ตามนิยามข้างต้นจะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคมไม่ว่าจะในบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง หรือวัฒนธรรมย่อมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงการพัฒนากฎมีปัญญาในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเองในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม

นอกจากนี้ เฮอร์วิน (Erwin, 1976) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ กระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับวิทยากรที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนยังมีความหมายครอบคลุมมากกว่าการเป็นเพียงกระบวนการให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ต่อสาธารณชนเพียงด้านเดียว ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) เท่านั้น แต่เป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การให้ข้อมูลข่าวสารที่ครอบคลุมต่อสาธารณชนพร้อมกันกับการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียจากนโยบายกิจกรรมและโครงการพัฒนาสามารถแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา นำไปสู่กระบวนการสร้างฉันทามติ (Consensus Building) เพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ซึ่งนับเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพ (จุฑารัตน์ ชมพันธุ์, 2555; ใน Creighton, 2005)

รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไป แบ่งได้เป็น 4 รูปแบบ ได้แก่

1. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบเพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจ ในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้น ซึ่งมีหลายรูปแบบ ได้แก่

3.1 การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) โดยจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วม เพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นและตอบข้อซักถาม

3.2 การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นจะต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายและให้ความเห็นต่อโครงการ ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

3.3 การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบัง ทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน

4. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่

จะเห็นว่าการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ในการพัฒนามักเป็นกระบวนการที่ช่วยเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และภาคีอื่น ๆ นอกจากภาครัฐ เช่น ภาคเอกชน ประชาชน ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ให้ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินการ และร่วมรับประโยชน์จากการพัฒนานั้นนั่นเอง

การมีส่วนร่วมในงานเชิงพัฒนาสามารถกระทำได้ 4 ลักษณะ (Cohen, 1996) ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ โดยที่สมาชิกในชุมชนได้อุทิศแรงกายในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
2. การมีส่วนร่วมในเชิงงบประมาณ โดยที่สมาชิกในชุมชนได้อุทิศเงินในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน
3. การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ โดยมีการกระจายภารกิจและความรับผิดชอบให้แก่สมาชิกในชุมชน
4. การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ โดยให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับสมาชิกในชุมชนอีกด้วย

กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงเป็นการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นในฐานะสมาชิกของสังคม และได้พัฒนาภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการเรียนรู้การปรับเปลี่ยนร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

การใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาชุมชน

Creighton (2005) กล่าวว่าไว้ว่า หลักการมีส่วนร่วมนั้นมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาประเทศ กล่าวคือการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การติดตามตรวจสอบผลกระทบของการดำเนินการ อันเป็นการแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ดังนั้นผู้เขียนจึงได้ศึกษาการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ในโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาชุมชน เพื่อวิเคราะห์ว่าการพัฒนาชุมชนในมิติใดที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมมากที่สุด และมีมิติที่ประชาชนไม่ค่อยอยากจะทำมา

มีส่วนร่วมหรือมีส่วนร่วมน้อยที่สุด จากงานวิจัยที่เป็นกรณีศึกษาของประเทศไทยมาประกอบดังนี้

จากงานวิจัยเรื่องพฤติกรรมกรรมการสวมหมวกนิรภัยของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์ในจังหวัดนครปฐม (วัฒนวงศ์ รัตนวราห และจินตวิรี เกษมศุข, 2553) ซึ่งใช้แนวคิดของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมกรรมการสวมหมวกนิรภัยของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์ในจังหวัดนครปฐม และพัฒนากระบวนการดังกล่าวให้เป็นกลไกการติดตามประเมินผลในระดับพื้นที่ต่อไปในอนาคตนั้น ได้มีวิธีการดำเนินการวิจัยตามหลักการของการมีส่วนร่วมทั้งในเชิงการกระทำ ความรับผิดชอบ และการตัดสินใจ โดยให้อาสาสมัครเยาวชนในพื้นที่เข้ารับการอบรมให้มีความรู้และมีความตระหนักเกี่ยวกับการสวมหมวกนิรภัย และเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการในการเก็บข้อมูลพฤติกรรมกรรมการสวมหมวกนิรภัยในชุมชนของตนเอง และทำหน้าที่บอกกล่าวกับสมาชิกในชุมชนให้มีพฤติกรรมกรรมการสวมหมวกนิรภัยต่อ ๆ กันไป

สรุปได้ว่า การให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลกันเอง โดยบอกกล่าวต่อ ๆ กันถึงความสำคัญและจำเป็นของการสวมหมวกนิรภัยทุกครั้งเมื่อขับขี่รถจักรยานยนต์นั้น นับเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมกรรมการสวมหมวกนิรภัยได้เป็นอย่างดี โดยพฤติกรรมดังกล่าวสามารถเพิ่มขึ้นได้ร้อยละ 13.2 ในช่วงเวลาที่ดำเนินการ ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นว่าการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามามีส่วนในการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นวิธีการที่จะสามารถช่วยให้เกิดการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน เพราะสมาชิกชุมชนจะเกิดความร่วมมือกันเพื่อดูแลกันเองต่อไปได้

จากงานวิจัยเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษาอำเภอท่าปลาดจังหวัดอุตรดิตถ์ (วิลาวัดณ์ มีอินธา, 2553) ก็พบว่า การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม การบริการ การบริโภค การผลิตและการกระจายผลผลิตในชุมชนนั้น ต้องให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนเอง กล่าวคือ ให้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์จากการใช้ทุนของชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะผลิตอะไรบ้างตามศักยภาพและต้นทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ โดยเน้นการพึ่งพาทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นพึ่งตนเองและพึ่งกันเองในชุมชน นอกจากนี้ โสภณ สุภาพงศ์ (2541) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนไว้ โดยให้แง่คิดว่าการเป็นเศรษฐกิจ

ชุมชนนั้น มีตัวนำที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งคือ ต้องหากิจกรรมที่เป็นการพัฒนา ศักยภาพของคนในชุมชน และมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น ให้มากที่สุด เช่น การมีกลุ่มแม่บ้านรวมตัวกันตั้งปั้มน้ำมันที่ชุมชนเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งบริษัท บางจาก คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ได้เข้าไปช่วยเหลือ เรื่องทุนและการตลาด และให้มีการเรียนรู้เรื่องการจัดการ ก็สามารถขยายเปิดเป็น ร้านค้าและร้านอาหารต่อเนื่องไปได้

จากงานวิจัยเรื่องการใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนา ชุมชนที่ยั่งยืน (จินตวีร์ เกษมสุข, 2556) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์และสกัดบทเรียนจาก การดำเนินงานของชุมชนแห่งหนึ่ง ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านจำรุง ตำบลเนินซ้อ อำเภอกาแลง จังหวัดระยอง โดยใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน กล่าวคือ (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ, 2549) การสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชน ทั้งผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน โดยมีการพบปะกับผู้นำชุมชนก่อนที่จะลงพื้นที่ เพื่อทำการศึกษา ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม กับชุมชน และมีการประสานงานกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มครูและ นักเรียน หัวหน้าหรือสมาชิกกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

สิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนี้คือ การตั้งกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยเป็นการรวมกลุ่มกันตามความชอบและความถนัดของแต่ละคนจนกลายเป็นกลุ่มกิจกรรมจำนวน 9 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มกองทุน พัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มแปรรูปปลาได้ตัน (น้ำปลา) กลุ่มรวบรวมผลผลิตยางพารา กลุ่มสวนผลไม้ กลุ่มบ้านพึ่งตนเอง กลุ่มรวบรวมผลผลิตตะพาบน้ำ กลุ่มสวนผสมผสาน กลุ่มกะปิ และกลุ่มขยะแลกบุญ ซึ่งแต่ละกลุ่มกิจกรรมจะมีหัวหน้ากลุ่มและเลขานุการ กลุ่มเป็นหลักในการบริหารจัดการงานของกลุ่ม และมีการประชุมกลุ่มร่วมกัน เดือนละครั้ง เพื่อแก้ปัญหาการดำรงชีพของชุมชนให้สามารถอยู่ได้โดยพึ่งพาตนเองได้ จากการนำหลักการมีส่วนร่วมเข้ามาเกี่ยวข้องหรือเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงาน หรือกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทำให้สัมผัสได้ว่า ชาวบ้านในชุมชน เช่น ชุมชน หมู่บ้านจำรุงนั้น ส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกผูกพันต่อกันและกันผูกพันกับชุมชน และต้องการเสียสละเพื่อชุมชนของตนเอง สิ่งเกิดได้จากการร่วมมือกันดูแลและพัฒนา ชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีไว้เพื่อดำรงชีพของคนในชุมชนเอง และ

เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ การดูแลรักษาถนนหนทาง แหล่งน้ำสาธารณะ วัด สถานที่สาธารณประโยชน์ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบ และมีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

ภายหลังได้ให้ชุมชนแห่งนี้นำหลักการนี้ไปประยุกต์ใช้กับชุมชนแห่งอื่น ๆ ที่ได้เข้ามาศึกษาดูงาน อาทิ สำนักงานพัฒนาชุมชน เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน จากจังหวัดต่าง ๆ ทำให้เห็นในเชิงประจักษ์ถึงความจำเป็นของการทำให้ชุมชนเข้าใจว่า การสื่อสารมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนอย่างไร และชุมชนควรมีส่วนร่วมอย่างไรในการตัดสินใจ การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล อันจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และนำไปสู่การพัฒนาสังคมและประเทศในลำดับต่อไปได้

จากงานวิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างมีส่วนร่วม: กรณีศึกษากลุ่มซอสพริกป่าพู่ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี (สุธิดา แจ่มประจักษ์, 2560) ก็เช่นกัน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนซอสพริกป่าพู่ก็มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ วางแผน และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถและความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้อยู่ได้เช่นกัน

จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่แล้วปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้ชาวบ้านหรือสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมหรือให้ความร่วมมือ (Collaborative Participation) จนก่อให้เกิดเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ คือ การมี “กลุ่มกิจกรรม” ที่เป็นกลไกส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม (Activity-based Participation) ซึ่งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ นั้น จะทำให้เกิดการคิด ค้นหา และลงมือทำ โดยมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามความถนัดของตนเอง แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจในการพัฒนาคนที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาของชุมชนที่ยั่งยืน (วรรณดี สุทธิจิรากร, 2556) ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาของ Cohen (1996) กล่าวคือ มีการรวมกลุ่มกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยที่สมาชิกในชุมชนได้อุทิศแรงกายในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ อาทิ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรให้เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่ทุกคนมีส่วนร่วมกันเป็นเจ้าของ โดยให้ชาวบ้านในชุมชนที่มีความสามารถและ

ความตั้งใจเข้ามาบริหารในรูปแบบวิสาหกิจของชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างรายได้ และทำให้ชาวบ้านทำงานอยู่ในชุมชน ซึ่งรายได้ส่วนหนึ่งก็อาจนำมาจัดสวัสดิการที่จำเป็นกับชุมชนต่อไป ประกอบกับการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมโดยมีการกระจาย ภารกิจและความรับผิดชอบให้แก่สมาชิกในชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการวางแผน และตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยมีผู้นำที่เป็นทางการ (Formal Leaders) ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการของชุมชนหรือหัวหน้ากลุ่มกิจกรรม เป็นหลักในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน อันแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาให้รู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง ร่วมแรงร่วมใจในการทำกิจกรรมของชุมชน และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนร่วมกัน

นอกจากนี้ จากงานวิจัยที่เป็นกรณีศึกษาของการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ในการพัฒนาชุมชนในบริบทของต่างประเทศนั้น นิรมล กุลศรีสมบัติ และพรสวรรค์ วิเชียรประดิษฐ์ (2556) ศึกษาวิเคราะห์ตัวอย่างการใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการชุมชนในประเทศญี่ปุ่น และพบว่า มีกลไกในเชิงสถาบันมารองรับทั้งสิ้น แม้ในอดีตจะเริ่มจากรูปแบบของกลไกแบบดั้งเดิมคือ “สมาคมละแวกบ้าน” ที่อาศัยธรรมเนียมปฏิบัติได้แก่การเคารพ และความเกรงอกเกรงใจผู้อาวุโสของชุมชนซึ่งมีความคล้ายคลึงกับสังคมไทย เป็นเครื่องมือสำคัญในการสั่งสมต้นทุนทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนสมาชิกชุมชนให้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ โดยบทบาทสำคัญที่นอกเหนือจากการเป็นศูนย์กลางในการระดมกำลังสมาชิกให้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนแล้ว คือการทำงานเสมือนเป็น “สื่อกลาง” (Intermediaries) ระหว่างภาครัฐ (โดยเฉพาะรัฐบาลท้องถิ่น) กับชุมชนโดยสมาคมละแวกบ้านมักเป็นช่องทางหลักในการกระจายข่าวสารจากทางราชการสู่ชุมชน และในทิศทางกลับกันก็เป็นผู้รวบรวมความต้องการในพื้นที่ และสื่อสารไปยังรัฐบาลท้องถิ่นด้วยเช่นกัน

แต่เมื่อเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป “คณะกรรมการพัฒนาชุมชน” จึงถูกออกแบบให้เป็นกลไกรูปแบบใหม่ในการสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนกับภาครัฐบาล ซึ่งก็มีความคล้ายคลึงกับสังคมไทยอีกเช่นกัน การมีคณะกรรมการพัฒนาชุมชน (Community Development Council) เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเอื้ออำนวยให้ประชาชน ในพื้นที่มีส่วนร่วมในการแสดง

ความคิดเห็นและตัดสินใจในแต่ละขั้นตอนของการวางแผนการพัฒนาได้อย่างกว้างขวางและเป็นระบบมากขึ้น ทั้งนี้คณะกรรมการพัฒนาชุมชนจะทำงานบนพื้นฐานของการอาสาสมัคร และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งมีความรู้ในพื้นที่ชุมชนเป็นอย่างดีด้วย ต่อมาก็มีรูปแบบของ “องค์กรชุมชน” ที่เป็นกลไกสร้างเสริมพลังภาคประชาชนเกิดขึ้น เช่น กลุ่มอนุรักษ์ทัศนียภาพเมืองซาวาระ จังหวัดชิบะ ได้มีการขยายบทบาทและรูปแบบของกิจกรรมออกไปในด้านต่าง ๆ อาทิ การออกจดหมายข่าวเพื่อสื่อสารกับชาวชุมชน การจัดมัคคุเทศก์อาสาสมัครให้กับนักท่องเที่ยว การตั้งกลุ่มการเรียนรู้และทัศนศึกษาย่านอนุรักษ์อื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับบริบทของชุมชนไทยในส่วนของ การประยุกต์ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน จนสามารถเป็นตัวอย่างของแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ให้แก่ชุมชนอื่น ๆ โดยให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนทุกคน และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนทำหน้าที่รับผิดชอบตามความถนัดหรือความชอบของตนเอง เช่น เป็นมัคคุเทศก์นำนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมเยือนหมู่บ้าน สามารถนำเสนอเรื่องราวในชุมชนของตนได้อย่างเข้าใจ มิใช่ท่องจำ ซึ่งแสดงให้เห็นถึง “ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน” ที่ถูกปลุกฝังไว้ ถือเป็นปัจจัยสำคัญของการปลุกฝังแนวคิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงให้แก่คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

จะเห็นได้ว่าการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ในการพัฒนาชุมชนนั้น ในมิติของการดำเนินการผ่านกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน น่าจะเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการสร้างการมีส่วนร่วมมากที่สุด เนื่องจากชุมชนมีต้นทุนทางสังคมหรือภูมิปัญญาของตนเองที่สามารถนำมาดำเนินการปฏิบัติในเชิงกิจกรรมของชุมชนได้ ส่วนในมิติของการวางแผนและการตัดสินใจนั้น ส่วนใหญ่แล้วประชาชนอาจจะไม่ค่อยเข้ามามีส่วนร่วมหรือมีส่วนร่วมน้อยที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโครงสร้างของสังคมที่ยังคงยึดถือความคิดเห็นของผู้นำมากกว่าผู้ตาม จึงอาจทำให้การวางแผนและการตัดสินใจเป็นเรื่องของผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการของชุมชน

อย่างไรก็ตาม อีกปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคมประเทศไทยนั้น สังเกตเห็นได้จากความพยายามจากหน่วยงานภาครัฐที่เปิดโอกาส

ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นในการวางแผนการจัดการชุมชน รวมทั้งภาคประชาชนเองก็มีการเคลื่อนไหวและจัดตั้งองค์กรชุมชนมากมาย หากแต่ความพยายามเหล่านี้�าจยังมีได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาของชุมชนในภาพรวมมากนัก สาเหตุประการสำคัญคือการมีส่วนร่วมของประชาชนยังจำกัดอยู่เพียงการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนด้วยการจัดการระดมสมองหรือการทำประชาพิจารณ์ อีกทั้งโครงการต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนยังดำเนินไปในลักษณะ “ชั่วคราวชั่วคราว” (Ad-hoc) ซึ่งไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว หากชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนตั้งแต่เริ่มต้นจะก่อให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน และให้การสนับสนุนในการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิดจากที่เคยรับการช่วยเหลือจากรัฐหรือหน่วยงานภายนอกมาเป็นการพึ่งตนเองมากขึ้น

ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคมาจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐและประชาชนบางส่วนยังขาดความเข้าใจในเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับแนวคิดและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (ณัฐกานต์ เกตุชาวนา, 2554) ขาดแคลนผู้มีทักษะในการวางแผนและใช้เครื่องมือประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบกับนโยบายภาครัฐยังไม่เอื้อต่อการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ เนื่องจากการไม่มีตัวชี้วัดที่ชัดเจนที่จะบอกให้ทราบว่าประชาชนมีส่วนร่วมแล้วหรือไม่ หรือหน่วยงานของรัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมกน้อยเพียงใด ทำให้ผู้ปฏิบัติงานไม่สามารถทำงานให้ดีขึ้นได้ เพราะไม่มีมาตรฐานในการทำงานที่ชัดเจน (ถวิลวดี บุรีกุล, 2550)

บทสรุป

แม้ว่านักวิชาการหลายท่านจะค้นพบว่า การมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและประเทศ แต่การปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวนั้นอาจได้ผลดีในบางพื้นที่การศึกษา ในทางกลับกัน หากไม่ได้รับความร่วมมืออย่างแท้จริงจากคนในพื้นที่แล้ว การใช้หลักการมีส่วนร่วมก็จะไม่ประสบผลสำเร็จหากขาดซึ่งขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งหมด

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีคุณค่าหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ประสบความสำเร็จนั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมด้วยความกระตือรือร้น ผู้มีส่วนได้เสียต้องมีอำนาจต่อรองในกระบวนการตัดสินใจในกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและการจัดการทรัพยากรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และต้องเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจอย่างแท้จริง (จุฑารัตน์ ชมพันธ์, 2555)

นอกจากนี้ การประเมินความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วมคือ ต้องประเมินจากความรู้สึกรู้สึกของการเป็นเจ้าของชุมชน (Sense of Community) และเป็นเจ้าของกระบวนการและการทำงานร่วมกันมากกว่าความสำเร็จของผลลัพธ์ของกระบวนการ จึงจำเป็นต้องมีการแสวงหากระบวนการที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชน ซึ่งหมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง (Involvement) ในการตัดสินใจร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนเองในทุกระดับขั้นตอนอย่างสมัครใจ และผู้ประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจำเป็นต้องผสมผสานทั้งความเป็นศาสตร์และศิลป์ในตัวเอง ซึ่งควรคำนึงถึงการนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมและบริบทของแต่ละชุมชน เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ตามที่กำหนดไว้อย่างเต็มที่ต่อไป

โดยสรุปแล้วความสำคัญของการใช้แนวคิดและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน (Community Context) โดยเน้นให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินการตามแผนการติดตามประเมินผลและการรับประโยชน์จากการพัฒนา โดยอาศัยกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม (Activity-based Participation) ที่เหมาะสมกับบริบทหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนนั้น ๆ และกิจกรรมนั้นต้องมีความสัมพันธ์สอดคล้องต่อวัตถุประสงค์ในการพัฒนาชุมชนของตนจากงานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ครอบคลุมการสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและของสังคมได้ร่วมกิจกรรม ซึ่งนำไปสู่และมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาและเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน ดังที่กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ เพราะการมีกลุ่มกิจกรรมภายในชุมชนอันมีพื้นฐานมาจากต้นทุนทางสังคมหรือภูมิปัญญาของชุมชนนั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถช่วย

กระตุ้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืนและสามารถแสดงให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม ชุมชนหลายแห่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในชนบทที่มีทุนทางสังคม มีองค์ความรู้ในตัวเอง มีภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีกลุ่มกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ผู้คนในสังคมหรือชุมชนแห่งอื่น ๆ ที่สนใจศึกษาลักษณะการทำงานในรูปแบบของกลุ่มกิจกรรมของชุมชนจนสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

รายการอ้างอิง

- กรมอนามัย. (2550). *โครงการศึกษารูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานภารกิจกรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข*. สืบค้นจาก <http://psdg.anamai.moph.go.th/news/cpadmin/km/files/chapter2.doc>
- กาญจนา แก้วเทพ. (2548). *ก้าวต่อไปของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จินตวีร์ เกษมสุข. (2556). *การใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จุฑารัตน์ ชมพันธุ์. (2555). บทวิจารณ์เรื่อง การวิเคราะห์หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนใน *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement* ในบริบทประเทศไทย. โดย Creighton, J. L. (2005). *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 8(1), 123-141.
- ณัฐกานต์ เกตุชาวนา. (2554). *ปัญหาอุปสรรคของกระบวนการมีส่วนร่วมโครงการจัดรูปที่ดินของจังหวัดพิษณุโลก*. วิทยานิพนธ์ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ถวิลวดี บุ๋นกุล. (2550). *พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด.
- นิรมล กุลศรีสมบัติ, และพรสวรรค์ วิเชียรประดิษฐ์. (2556). *กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการชุมชนของประเทศญี่ปุ่น. การประชุมวิชาการระดับชาติ "การพัฒนาคน ชุมชน องค์การ และสังคม พัฒนบริหารศาสตร์กับทางเลือกใหม่ด้านการพัฒนาในอนาคต"*, 13-14 มิถุนายน 2556, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ. (2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วรรณดี สุทธิวรการ. (2556). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการ: การวิจัยเพื่อเสริมภาพและการสรรค์สร้าง*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

- วัฒนวงศ์ รัตนวราห และจินตวิรี เกษมสุข. (2553). *การศึกษาและพัฒนาไกลการติดตามประเมินผลการสวมหมวกนิรภัยของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์ในจังหวัดนครปฐม โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- วิลาวัลย์ มีอินธา. (2553). *การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษาอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์. จุลินพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- วิสาชา ภูจินดา. (2558). *แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยใช้หลักนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม*. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุธิดา แจ้งประจักษ์. (2560). *กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างมีส่วนร่วม: กรณีศึกษากลุ่มซอสพริกป่าพู ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี*. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 5(47), 95-121.
- โสภณ สุภาพงศ์. (2541). *แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. ใน วิสาชา ภูจินดา. (2558). *แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยใช้หลักนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- Cohen, S.L. (1996). *Mobilizing Communities for Participation and Empowerment*. In Servaes, J., Jacobson, T.L., & White, S.A. (eds). *Participatory Communication for Social Change*. New Delhi: Sage.
- Erwin, W. (1976). *Participation Management: Concept, Theory and Implementation*. Atlanta, GA: Georgia State University.
- Melkote, S. R. (2001). *Communication for Development in the Third World*. 2nded. New Delhi, India: Sage Publications.
- Rogers, E. M. (1995). *Diffusion of Innovations*. 4thed. New York: The Free Press.
- White, S.A. (1999). *Participation: Walk the talk*. In S.A. White (ed.) *The art of facilitating participation*. New Delhi: Sage.